

NEMZETI ÉS NEMZETIETLEN SZOCIOLÓGIA.*

A szociológia nem jól kialakult tudomány. Az egyes tudományok a kialakultság nagyon különböző fokain lehetnek a szerint, hogy mennyi egyértelműséggel van tárgykörük megállapítva, vannak az arra vonatkozó felosztási szempontok kigondolva és rendszerezve és végül van a kutatásban követendő módszer elfogadva. A tudomány a tökéletes kialakultságra törekszik, a nélkül, hogy ezt a tökéletességet valaha is elérhetné, mert evvel megszűnnek tudománynak lenni. Bizonyosság tekintetében talán lehet tökéletes részlettudásról beszélni; de a lezártág gondolatával nem lehetséges tökéletes tudományról szó. A szociológia, ez a modernnek hitt tudomány, épenséggel távol van ettől a lezártágtól, mint ahogy alkalmunk lesz erről előadásunk folyamán bővebben meggyőződhetni. *Platónnak*, az örök keresőnek, a tudós vágyódás — az Erős — prófétájának, nagy öröme telnék benne; mert itt még annyi a keresni való! Kevésbé lenne vele *Aristoteles* megelégedve, mert hiszen ő már annak idején, 2300 esztendővel ezelőtt mindent megtett hatalmas rendszerező képességével, hogy a szociológiából igazi tudomány legyen. *Politika* című műve nemcsak mindmáig gazdag tárháza a társas jelenségekre vonatkozó megfigyeléseknek és megállapításoknak, de mai napig a legnagyobb szociológiai alkotás.

A baj a szociológiával mindjárt az első lépésnél kezdődik, amidőn t. i. felvetjük a kérdést, hogy tulajdonképen mivel is foglalkozik a szociológia, mi *a tárgya*? Legáltalánosabban fogalmazva a dolgot azt mondhatnók: *a társadalomtan a társas jelenségekkel foglalkozik*. De rögtön kiszülne, hogy ez a fogalmazás némi megszorítást követel, mert hisz társas jelenségekkel, sőt a társas jelenségekkel egyéb más tudományok is foglalkoznak a maguk

* A. M. T. T. 1927/28. évi előadásorozatának bevezető előadása; tartott 1927 nov. 25-ikén.

módja szerint, pl. a történettudományok. A szükséges megszorítással a meghatározás tehát így hangzanék: a társadalomtan a társas jelenségekkel *a társas összeműködés* szempontjából foglalkozik.

De mik a *társas jelenségek*? Minden olyasvalami, *aminek létrejöttéhez emberek összeműködése szükséges*. Mint ebből láthatjuk, a társas összeműködés fogalmának kettős funkciója van meghatározásunkban: egyrészt a tárgy jellegét állapítja meg keletkezés szerint, másrészt a kutatás szempontját. Tehát ekként a szociológiának olyan tárgya van, amelyet néki ép azon szempontból kell vizsgálnia, amelynek alkalmazásával a tárgy keletkezésének megértéséhez jutott. De mindezek után mi már most a *társas összeműködés*?

Nem fogom hallgatóimat e nagyon is összetett fogalom elemzésével fárasztani. Az analízisnek eredménye maga is eléggé nyilvánvalóvá teszi, hogy mennyire szövevényes tüneténycsoporttal állunk itt szemközt. Hisz kétségtelen, hogy a társas összeműködés lehet épúgy testi mint lelki, lehet tudatos és automatikus, közvetlen és közvetett, a felek aktív vagy passzív részvételével történő; lehet valóságos és képzelt, utóbbi t. i. az esetben, ha nem másokkal együtt, hanem csak *másokra tekintettel végez* valaki testi vagy szellemi munkát; és végül lehet az érzelmi és értelmi elemek változatos összetétele szerint cselekedetekben megnyilatkozó, de nem szükségképpen az. Ha még mindehhez hozzágondoljuk azt is, hogy társas összeműködés lehetséges már két személy és azután igen sok személy között is, akkor világosan látjuk, hogy a társas összeműködésnek, érintkezésnek milyen változatos módjai és formái vannak. E különbségek feszegetése helyett térjünk vissza előbbi meghatározásunkhoz és vessük fel a kérdést, hogy mi következik már most belőle magára tudományunkra, a szociológiára vonatkozóan.

Tehát azt mondtuk: a szociológia az a tudomány, amely a társas jelenségekkel a társas összeműködés szemszögéből foglalkozik. Egy, a tudomány tárgyát megjelölő alapdefiníció sohasem közömbös magára a tudományra; vissza fog az hatni a tudomány tartalmára, sőt vizsgálati módjaira is. Itt is ezt lehet tapasztalni. Definíciónk ellen mindenekelőtt azt a kifogást hangoztathatjuk a szociológiai irodalom kísérletezéseire és tapogatózására gondolva, hogy teljes *bizonytalanságban hagy a tárgy további rendszerezését illetőleg*. „Társas jelenség“ olyan általános értelmű kifejezés,

amely azután a maga körén belül semmiféle megkülönböztetésre és belső értékelésre nem nyújt alkalmat. Itt mindent egyformává tesz, nivellál. Vele kapcsolatban tanácstalanul állok a kérdés előtt, hogy miként csoportosítsam majd ezeket a társas jelenségeket abból a célból, hogy a rájuk vonatkozó tudomány egy jól kiépített rendszernek képét mutassa? Mert nem iapok általa semmiféle direktívát annak megítélésére, hogy mit tartsak itt nagynek vagy kicsinynek, fontosnak vagy kevésbé fontosnak, lényegesnek vagy lényegtelennek; hiszen itt minden egyforma, azaz egyformaképen „társas jelenség“. A döntő pillanatban elhangzó parlamenti szónoklat, mely egy egész nép sorsáról határoz, ép úgy csak egyszerűen „társas jelenség“, mint a síró gyermeket megfeddő anya szava; százados faji tulajdonságok és nemzeti intézmények egy nivóra kerülnek itt a radikalizmus handabandázásaival.

Ne tessék félreérteni. Nem azt mondom én mindevvel, hogy definíciónk alapján mindenki szükségkép egyenrangúaknak fogja venni imént felhozott példáink annyira heterogén értékeit. Csak annyit mondok, hogy az ilyen, minden belső értékelést távortartó-általánosságnak, mint a minő a „társas jelenség“ kifejezése, főleg azok fognak örülni, fognak rajta kapni és azt céltudatosan kihasználni, akik bizonyos „társas jelenségekkel“ már ab ovo nem rokonszenveznek.

De van itt egyéb és még nagyobb baj is meghatározásunk körül. Midőn a bizonytalan jellegű társas jelenségekkel kapcsolatban emlegetek társas összeműködést, akkor ez nagyon könnyen — megint nem mondom, hogy szükségkép — *a társas összeműködésre magára* és ennek módjaira tereli kizárólagosan figyelmemet és eltereli ezt annak *alanyairól* és *végső eredményeiről*. Azzal fogok majd elsősorban törődni, hogy miként történik az összeműködés és nem avval, hogy *kik* „működnek össze“ és végső eredményképén *mit hoznak létre?* Pl. a faj, a nép igen sok ember évszázados összeműködésének a rezultátuma; de nem törődik majd vele az, aki csak magára az összeműködésre gondol. Ami meg ennek alanyait illeti, adott esetben hajlandóságot fogunk érezni, hogy egy nagy általánossággal töltsük ki az alanyok számára üresen hagyott helyet, s az összeműködésnél egyszerűen csak emberekre, az *emberre* gondoljunk. Így kerül bele a szociológiába az *általános emberinek* fogalma, lesz annak valóságos alapfogalmává, s redu-

káltatnak itt az összes társas állapotok, viszonyok és cselekedetek ezen, elvonás által egyszerűsített közös tényezőre. Holott nem kétséges, hogy az általános emberi egymagában sehohsem exisztál, mert az emberek a társas életben *fajok és népek* szerint különülnek el, s hogy ez elkülönüléseket tudományunknak annyival inkább tekintetbe kell vennie, mert még a legáltalánosabb természetű társas érzések és relációk is fajok és népek szerint fognak minősülni. A magyar másként szeret mint a francia, s a magyart másként fogja szeretni, mint a magyart.

Megint csak arra kell kérnem hallgatóságomat, hogy ne értsenek félre. Nem azt mondom, hogy nincsenek általános emberi tulajdonságok; azt sem mondom, hogy a szociológiának — mint általános tudománynak — nem általánosságban kell tételeit elgondolnia és kijelentenie. Csupán arra figyelmeztetek, hogy az emberi elkülönüléseket az általánosságban tett nyilatkozatoknál is oda kell gondolni, sőt hogy a szemléletnek egyenesen az elkülönülésekből kell kiindulnia, mert itt az általános nem szükségkép vezet az egyeshez és különöshöz, míg a különöshben az általános már eo ipso bennfoglaltatik.

Mintha kétféle gondolkozási alkatot lehetne az elégtelenség körében az emberek között találni: vannak, akik az általánosság atmoszférájából sehogyan sem tudnak a konkrét valóság területére leszállani és vannak, akik innen nem tudnak az általánosság légkörébe emelkedni. A társadalmi eszmék kigondolásában és irányításában a nagyobbik bajt mindenesetre nem az utóbbiak, hanem az előbbiek, a vakon generalizálok okozták. Mert itt a szociológia körében mérhetetlen hibák és tévedések forrása lesz, ha nem veszem vagy nem tudom észrevenni, hogy a gondtalanul használt általános fogalom csak egy gondolkozási és elméleti szükségnek kerete, amely mögött a valóság tarka elkülönülései húzódnak meg, s hogy nékem az általánosságot joggal megillető érvénynek kellő korlátozása céljából — ezt a világot általánosításaim közben is mindig oda kell képzelnem. A szociológiában nem szabad az általános embert hogy a filozófiának egy eléggé ismeretes műszavát használjam *hüposztazálni*. Mert ami ellen szót emelek, az az a társadalomtudomány, melyet „*légiüres térben mozgó*“ szociológiának lehetne nevezni, minthogy alakjai levegőre nem szoruló általános fantomok hús és vér szerint elkülönülő emberek helyett. Az ilyen szociológia nem látja, hogy midőn a társas élet magyarázatában a vonzalom

vagy ellenségeskedés különböző formáinál, viszonyainál és eredményeinél egyszerűen embereket helyez egymás mellé vagy egymással szembe és nem *társadalmilag* meghatározott és elkülönülő egyéneket, hogy akkor nem szociológiát művel, hanem legfőlegbb pszichológiát. Nem fogok itt most ennek a, hogy úgy mondjam, „*humanisztikus*“ felfogásnak gyakorlati következményeire kitérni; pedig sok mondanivalónk lenne rólok, mert hiszen a nemzetietlen szociológiát minden válfajában ennek az alapfelfogásmódnak köszönhetjük. De mi most egy definícióval bajlódunk, s így sajátos kérdésünkkel kapcsolatban még csak azt emelem ki, hogy közelebről nem minősített emberi egyedet egy ugyancsak ilyen egyeddel szembehelyezni, s ebből a találkozásból és összeműködésből a társas életet levezetni, nagyon jól illett ahhoz az individualisztikoliberalis korszakhoz, amelynek gyakorlati hibáit mai életünk, elméleti tévedéseit többek közt a mi társaságunk is van hivatva helyesbíteni.

De van az összeműködés fogalmával összefüggésben még egy utolsó kritikai megjegyzésünk. Valahogy ugyan az „összeműködés“ is kifejezésre juttatja, hogy a szociológiában a *kollektívumból* és nem az egyénből kell kiindulni; hiszen az összeműködés már legalább is két embernek létét és kapcsolatát feltételezi. De itt a kollektivitás hangsúlyozására ez nem elégséges. A szociális jelenségeknek az *összetartozás* és nem az összeműködés az alapténye. Összeműködés lehetséges össze nem tartozó egyének között is, kiket talán csak közös emberi voltaköt egymáshoz; de a társadalmi élet sokszorosan és sok tekintetben összetartozó emberek között szokott lejátszódni, kiket tán közös származás, tartózkodás, állami közösség stb. fűz egymáshoz. Ettől az alapténytől, melyet itt bővebben nem fejtegethetünk, a szociológia természetesen semmiféle általánosítás kedvéért sem mondhat le. Mondhatná talán valaki, hogy az összeműködés fogalma időbeli priuszt jelent az összetartozásával szemben, mert az összetartozás tényeit valamikor valamiféle összeműködésnek, legalább is a közvetlen testi érintkezésnek, kellett előteremtenie, tehát időben megelőznie. De az efféle prehisztorikus spintizálásokra, amelyek végső eredetben a darwinizmus nyomain a még nem is kész ember állapotáig és idejéig vezetnek bennünket vissza, s melyek egy kissé a csirke és tojás problémájára emlékeztetnek, a modern szociológia nem ér rá.

Eddigi fejtegetéseink eredményeként a következőket szögezhetjük le. Ahhoz, hogy a szociológia úgy határozassék meg, hogy

már e meghatározásban kifejezésre jusson tárgyának és tartalmának sajátos karaktere, *négy* feltétel szükséges:

Valahogy meg kell jelölve lenni a meghatározásban annak a belső, magára a tudásra vonatkozó *értékskálának*, amelyhez a tárgy rendszerezésében alkalmazkodnom kell (ezért nem volt a „társas jelenség“ általános kifejezése elegendő);

nem szabad a meghatározásnak bizonytalanságban hagynia a tárgyat hordozó *alanyok* közelebbi minőségét (ezért nem volt elégséges egyszerűen „társas összeműködés“-ről beszélni, mert ez csak az általánosan emberhez vezet el);

s azután, ami evvel szorosan összefügg, nem szabad a meghatározásnak annyira *funkcionális* jellegűnek lennie, hogy ez által a *lassan felhalmozódó eredményekről* terelje el a figyelmet (pl. a fajról, a népről);

és végül: nem az individuumból, hanem a *kollektívumból* kell meghatározásunknak kiindulnia.

Azt hiszem, hogy mind e négy módszertani követelménynek eleget teszünk, ha a *társadalom* fogalmát tesszük a szociológiára vonatkozó meghatározásnak a középpontjába. Ha azt mondjuk, hogy a szociológia a *társadalom életével* foglalkozik, hozzátevé most már minden aggályoskodás nélkül: a társas összeműködés szemszögéből. A társadalom-szón ugyan nagyon sokfélélt lehet érteni, s felsorakoztathatnám itt a definíciók légióit bizonyosságául annak, hogy a szociológiánk más és más képviselői mennyire mást és mást láttak és látnak benne. De azt gondolom, hogyha a kifejezésünk mögött rejlő lényegyet ragadjuk meg, megkapjuk azt, amit az imént módszertani követelményként hangoztattunk a szociológia fogalmazásával szemben, megkapjuk a szükséges *ráutalást a társas élet alanyaira* és egyszersmind annak *egész útirányára*.

Mit nevezünk társadalomnak? *Társadalom egy olyan embercsoport, amely más, hasonló jellegű embercsoportoktól elkülönülő, lehetőség szerint az élet összes megnyilvánulásaira kiterjedő sajátos életet él és ezúton sajátos szellemi értékeket hoz létre.*

Nézzük most e meghatározásnak egyes elemeit.

A társadalom embercsoport, tehát *kollektívum*. Hogy nem szervezetlen ember-agglomeratum, az a másokétól elkülönülő sajátos életéből következik. De e szervezetség mikéntjével, a társadalmat összefogó erők természetével itt nincsen alkalmunk foglalkozni.

A társadalom más, hasonló jellegű embercsoportoktól *elkülönülő* életet élő embercsoport. Ebben a megállapításban van lefektetve az a tény, amelyet az emberi társas élet alaptényének nevezhetnénk, hogy t. i. nem az emberiség a maga egészében tart fenn tagjai között közvetlen közösséget, hanem hogy csak annak egyes csoportrészein belül lehet efféle közösségről és közvetlen viszonyról beszélni. Más szóval azt a közismert tényt jelenti ez, hogy az emberiség — a közvetlen társas kapcsolatok tekintetében — különböző *népekre* bomlik szét, s nekünk már most e megismerés birtokában nem szabad az egész emberiséget a társadalomfogalom — s vele kapcsolatban a szociológia — bázisául megjelölnünk, hanem ép azt az elkülönülést, amelyet az egymástól a faji sajátosságokig különböző népek fejeznek ki.

Előadásom egyik helyén rámutattam arra, hogy az általános emberinek gondolata hogyan és mi okból tört be a szociológiába: ha közelebről nem mondjuk meg, hogy kik élnek közvetlenül társas életet, akkor egyszerűen az *emberre* fogunk gondolni. Most a társadalom fogalmából következtetve állapítjuk meg, hogy a *fajilag determinált nép tagjai a közvetlen társas élet hordozói*. Amiből azután az következik, hogy a szociológiának a faj és nép tényéből kell kiindulnia és általános tételeinél is mindig oda kell gondolni azt, hogy ezek a különböző fajok és népek szerint nyernek majd módosuló alkalmazást. Természetesen a szociológia — mint általános tudomány — nem fog majd vállalkozni arra, hogy az egyes fajok és népek társas viszonyát mutassa be, mert hiszen akkor *szociográfia* lenne; de viszont azt, hogy az egyes társadalmak ismeretéből elvont és csak azokra alkalmazható általános igazságokat hirdet, hogy ez igazságai általánosságukban is valamiféle faji és népi elkülönülést szupponálnak, amelynek megfelelően fognak azután az általános tételek is módosulni, mindezt sohasem szabad szem elől tévesztenie. Konkrét példával szolgálva: a demokráciáról bizonytalán lehet általános nyilatkozatokat is tenni; de viszont a tudományos kritikának csak akkor teszünk eleget, ha e közben sem felejtjük, hogy más volt az ókori görög és más a modern demokrácia, s hogy ebben a francia elkülönül a némettől stb.

A faj, a nép és végső sorban: a *nemzet* fogalma tehát már benne rejlik a társadalom fogalmában, s *nemzeti* szociológiának ép az olyat nevezem, amely a reális emberi viszonyok e szükségképeni logikumával számol. A faj az antropológiai jegyeit össze-

gezi a társas élet elkülönüléseinek, a *nép* az azok fölébe helyezkedő kulturálisakat, míg a *nemzet* az ez alapon kibontakozó *kulturális különállásnak öntudatosságát*, s ennek az *öntudatnak alanyát* jelenti. És itt álljunk meg egy pillanatra a nemzet fogalmánál.

Nemzetten — a régi politikai-jogi felfogás alapján — egyszerűen az állampolgárok összességét érteni tudományos szempontból nyilvánvalóan nem kielégítő; mert ez a meghatározás minden gyakorlati jelentősége és haszna ellenére a tényleges fejlődésnek, tehát a tényeknek lényegét nem érinti. Itt tudniillik nem a jogi természetű intézkedéseken, hanem magán a pszichikai fejlődésen van a hangsúly. Nemzetről, nemzetről csak ott lehet szó, ahol egy nép kulturális önállásának tudatára ébredt; ily értelemben nemzet a nép öntudatossága, illetve az öntudatos nép. Nem helyes — bármennyire szokásos is — a nemzet fogalmát az *állami* önállóságnak, esetleg az erre való törekvéseknek szűkebb területére szorítani, vagy efféle megkülönböztetés alapján külön állami és külön kulturális nemzetről beszélni (Meinecke: Staats- und Kultur-Nation). Az állam is kultúra s a nép kulturális egységénél fogva nemzeti törekvések a kultúra minden ágában jelentkezhetnek. Ebben a kapcsolatban az állami élet primátusáról csak annyiban beszélhetünk, hogy az állami önállóság híján a többi kulturális kívánságok sem találják meg a kellő támaszt erejük teljes kifejtésére. Állam nélkül mindenesetre csak *tökéletlen nemzetről* lehet szó, de egyéb kulturális hiányok is tökéletlenné tehetik a nemzetet. Nem csoda, hogy a nemzettel — nemcsak hazai viszonyaink közt, de egyébként is — főleg mint *dinamikus* fogalommal operálunk a tudományban; mert a *nemzet* maga főleg akadályok és *ellenkezések* esetén fejt ki a maga erejét. De természetesen a nemzeti öntudatnak megnyugodott, kiegyensúlyozott állapotában is rendkívüli, bár kevésbé nyilvánvaló a jelentősége és feladata.

Visszatérve fejtegetéseink elhagyott vágányára, hangsúlyoznunk kell, hogy midőn *nemzeti szociológiáról* beszélünk a tudomány körében, ne politikai értelemben tessék a kifejezést venni. Nem arról a gyakorlati irányzatról van itten szó — bármennyire szép és jogos is legyen — hogy kulturális különállásunk teljes öntudatosságával lépünk fel mi magyarok is másokkal szemben és védelmezzük meg a magunkét. Itt hazafias irányítások és buzdítások helyett a szociálpolitikai állásfoglalásnak tudományos meg-alapozásáról eshetik csak szó. Most a szociológia fogalmáról és

annak tudományos feladatáról beszélünk a valóság tényeinek és az ezeket illető történeti fejlődésnek alapján. Nos mindazok után, amiket erre vonatkozólag előadtunk, kimondhatjuk a tézist, hogy *modern tudományos szociológiának csakis az olyat ismerhetünk el, amely a faji és népi elkülönülések alaptényéből indulva ki és az egész történeti fejlődésnek útvonalát követve, a nemzeti élet kialakulásának középponti helyet biztosít vizsgálódásaiban.*

A szociológiának mind a mai napig nincsen jóhírve, ha a nacionalizmus szemszögéből gondolunk rá. Fejtegetéseink mutatják, hogy e rossz renommée nem tudományunk lényegéből következik, hanem hogy ez azt esetleges fejlődésének köszönheti. A szociológia mint *forradalmi* tudomány bontakozott elő olyan filozófiai és politikai eszmék társaságában, amelyek inkább eltérítették attól, semhogy hozzásegítették volna ahhoz, hogy saját vizsgálódásainak alaptényeit felismerje. Kezdetől fogva nagyigényű egyetemes törvényeket kívánt megállapítani s nem vette észre, hogy legfőleg az emberi cselekvés többé-kevésbé determinált eljárás módjairól vagy bizonyos fejlődési tendenciákról számol be, amelyek még így is jelentékeny helyi és időbeli megszorításoknak lesznek alávetve. Az egész emberiség eszméjével látott munkájához, az általános emberinek gondolatával és érdekében beszélt, s észrevétlenül csúszott át a reális társas állapotok talajáról a szociális filozófia ígéretföldjére. Vagy ott, ahol a szociálpolitikai szándék eredettől lógva világosabb és tudatosabb volt (mint pl. a szociológiával mind a mai napig összecserélt *szocializmusnál*), ott az egyoldalú gyakorlati cél — a tudomány igényeivel vajmi keveset törődve — tudatosan szorította a nemzeti elkülönülés eszméjét háttérbe egy látszat-tudomány segítségével. Ilyen különböző módokon és formákban állott elő az a *nemzetietlen* szociológia, az az egész irreális tudomány, amely a jobbik esetben nem látta, a rosszabbikban nem akarta látni az emberi társas élet alapfeltételeit és természetes tendenciáit.

A társadalomról adott meghatározásunkkal kapcsolatban a Jaj, nép, nemzet és a társadalom viszonya még közelebbi tisztázást igényel. Láttuk, hogy minden társadalomnak eo ipso van faji, népi és egyszersmind nemzeti alapja; de azért faj, nép, nemzet és társadalom korántsem esnek össze egymással. Fejletlenebb fejlődési fokon nagyon gyakori, hogy egyetlen nép sok elkülönült társadalomban él (pl. a görög nép történetének egész folyamán); a nép

maga meg mindenkor egyetlen fajtának töredéke vagy több fajtának keveréke lesz. Első keletkezésében ugyancsak a régi, a hódítási időkbe visszanyúló állapot az, midőn egy nép vagy ennek egy része idegen állami hatalom alá kerül, s így mint társadalom — a politikai függetlenség hiányában — nem nyilatkozhatik meg az élet-törekvések egészében. Ilyen esetekben talán *tökéletlen társadalmakról* lehetne beszélni, mintahogy megnyilvánulásaiban szükségképp gátolt, tökéletlen életű manapság az erdélyi vagy az éjszaki Kárpátok közé szorult magyarság. Az ilyen állapoton még a szubjektív megnyugvás és helyeslés sem változtat. A svájci német vagy francia nem akar etnikai rokonaival egyesülni, talán valamiféle szurrogát svájci öntudattal is rendelkezik az etnikumtól függetlenül, sőt vele ellentétben; de — az állami élettől eltekintve — egyéb kultúrtörekvésének egészét illetőleg fajrokonaihoz vonzódik, ép mert társadalmi helyzete kiegészítésre szorul. A nemzet — dinamikus értelmezésben — a társadalmi egységre való törekvés mindazon esetekben, ahol az ilyen összefogásnak etnikai előfeltételei megvannak; míg sztatikus fogalmazásban csak akkor nyer a nemzet szava igazi értelmet, ha a nemzeti törekvések befejezést nyertek. Mert az ezekben rejlő vitalitás nem tűri maga mellett az idegen járom alatt élő rokonok tökéletlen társadalmát.

Meghatározásunkban azt mondtuk, hogy a társadalom lehetőleg az élet összes megnyilatkozásaira kiterjedően sajátos életet él és ezúton sajátos értékeket termel. Az, hogy az élet összes megnyilatkozásairól beszélünk, fogja az egész társadalmat valamely társadalmi osztálynak körétől megkülönböztetni; utóbbiak — a társadalmi osztályok — csak bizonyos, szűk térre szorított vonatkozásban élhetnek sajátos külön életet. A szóba hozott sajátos értékek a nemzeti *kultúrértékek*. Az a tény nyer itt megállapítást, hogy a társadalom élete a kultúrának szolgálatában áll. A kultúrának, mint a társadalom feladatának kérdésével itt természetesen nem foglalkozhatunk. De nyomatékosan kell hangsúlyoznunk azt, hogy midőn egy kultúrtant (kulturológiát) teszünk meg a társadalom körében folyó élet tudományának, a szociológiának irány-mutatójává, hogy akkor ama módszertani követelménynek teljesüléséről van szó, melyet előadásunk elején hangoztattunk, hogy t. i. már a szociológia meghatározásában jelezve kell lennie olyasvalaminek, ami a társas jelenségek belső értékelésében és rendszerezésében útbaigazít.

Befejezésül vessük fel a kérdést, hogy immár megelégedhetünk-e a szociológia azon meghatározásával, amely a kifejtett értelemben vett társadalomnak magyarázatát teszi meg annak sajátos feladatává. A sokszoros kölcsönhatások azon hálózatát tekintve, amely a különböző társadalmakat a múlt folytonosságának kiiktatása nélkül egymáshoz köti, a szóba hozott meghatározást az első pillanatra elégtelennek fogjuk találni. A definíciót nyilvánvalóan ekkép kell kiegészítenünk: a szociológia a társadalmi és *társadalomközi jelenségekkel* foglalkozik a társas összeműködés szempontjából. Bővebb magyarázatásokkal itt is adósak maradunk, mert hiszen jelen előadásunk célja csak az volt, hogy a szociológia meghatározása körül felmerülő problémák alkalmat szolgáltatassanak nekünk a reális, tehát a nemzeti és „a légüres térben mozgó“, tehát a nemzetietlen szociológia szembeállítására.

Hornyánszky Gyula.